

ROBERT VANSITTART

DET MEST BETYDELSEFULLA motståndet mot den engelska regeringens efterkrigs politik efter Hitlers maktövertagande 1933 kom från utrikesdepartementet, och mannen bakom detta motstånd var sir Robert Vansittart, departementets permanente understatssekreterare. Påståendet finns i Times historia, och dess riktighet kan inte bestridas. Under årat var Vansittart den främste företrädaren i England för en fast politik mot det nazistiska Tyskland; Churchill hoppades vid denna tid ännu på att få en ministerpost i ministären MacDonald-Baldwin och blev först senare den store varnaren mot den tyska faran. Under och efter kriget blev Vansittart internationellt ryktbar, eller beryktad, för sina krav på en hård omskolning av ett besegrat Tyskland.

Vansittart, som tillhörde en gammal aristokratisk men inte rik familj, blev vid myndig ålder (1902) attaché i utrikesdepartementet. Han tjänstgjorde i Paris, Teheran och Kairo och var medlem av en engelsk förhandlingskommission i Stockholm 1915. Om hans intelligens, starka temperament, bildning och elegans tycks alla var ense; fritiden begagnade han till sport och spel och äventyr, men också till att författa dikter och skådespel, som anses bra utan att vara märkvärdiga. På 20-talet var han Baldwins och MacDonalds främste privatsekreterare och fick 1930 det stora priset med posten som understats- eller kabinettssekreterare. Hans konflikter med regeringen ledde till att man 1938 gav honom en befordran för att bli av med honom; han blev "förste diplomatiska rådgivare", vilket i praktiken innebar att han förlorade sin chefsställning och fick ge råd då han tillfrågades — vilket sällan skedde. Förra året dog han som lord Vansittart, och memoarerna, som går fram till 1936, har blivit något av en sensation i England (*The Mist Procession*, Hutchinson, 35 shilling).

Det är en egendomlig bok, ibland gripande, ofta både tröttande och nedstämmande. "Min historia är en historia om misslyckande", skriver Vansittart. Känslan av att ha haft rätt och ha fått orätt genomsvyrar boken, men den leder inte, som det brukar vara, till högfärd, martyrhållning och ett slags nederlagets exaltation. Det är resignation och sorg — för att inte säga förtvivlan — som är bokens grundton, och då författaren söker tröst inför besvikelsen är det mera genom en stundom kokett förevisad fäfänglighets- och förgänglighetskänsla än genom stolta minnen av insatser som andras brister och svagheter gjort förfelade. Han skriver, förklarar han i epilogen, för att fördriva tiden och för att med tanke på hustrun söka visa att han inte alligenom misslyckats. "Ett lyckligt äktenskap är den största av alla jordiska framgångar, och man kan inte vänta att ha tur med allting."

Mera besvärande än en tendens till trist och generat patos är det påträngande begäret att vara rolig. Ibland lyckas Vansittart utmärkt; här finns pregnanta och kvicka reflexioner och karaktäristiker. Sir Eldon Gorst, Cromers efterträdare som prokonsul i Egypten, var "stolt över sin självkontroll, och de som har denna svaghet tjarar alltid om den. Han brukade sluta upp med att röka eller med något annat trevligt under månader för att pröva sig själv, i den felaktiga tron att karaktär är en perfekt uppfostrad vilja." Men ofta konstrar och voitiager Vansittart så mycket att ansträngningen blir mera påfallande än lustigheten. Framför allt tröttar man på den lätt tillgjorda ton som är den professionella skämtarens förbannelse. Den humoristiska glimten i ögat, alltid irriterande, hinner på 550 stora trycksidor bli outhärdlig.

Det största intresset i boken ligger i framställningen av den brittiska politiken i början av 30-talet och relationerna till de engelska

regeringscheferna Baldwin, MacDonald, Neville Chamberlain. Vansittart är överlägsen i sin syn på dessa herrar, men han är inte elak; förvånande är hans höga uppskattning av MacDonald, under de senaste åren än mer än Baldwin och Chamberlain älskingsmodell för föraktet. Vad Vansittart kritiserar, eller snarare med en blandning av pina och nöje demonstrerar, är hela den härskande gruppens oförmåga under dessa år.

Vansittart, som studerat i Tyskland under ungdomsåren, föraktade och hatade tyskarna, och att han snabbt blev ivrig anti-nazist sammanhänge med att han i nazismen såg det "egentliga" Tyskland. Det tvivelaktiga i utgångspunkten hindrade emellertid inte att han i allt väsentligt hade rätt i sin syn på Hitler och dennes syften. Då han krävde sammanhållning, upprustning och fasthet inför det nazistiska hotet möttes han av en mur av okunnighet, slapphet och tom fraseologi. De människor han sökte påverka "hade duglighet och förtjänst, var goda makar, föräldrar, medborgare, men jag mötte aldrig någon av dem som kunde läsa en tysk tidning, för att inte tala om Mein Kampf eller Rosenbergs skrifter". De talade om att Tyskland blivit illa behandlat i och efter Versailles, att Hitler var en "moderat patriot", vars uppriktiga vilja att verka för lugn i Tyskland och fred i världen inte borde betvivlas; till de mest troskyldiga hörde civilisations- och undergångsexperterna Toynbee. Demokratierna hade i detta skede, för att citera Lewis Namier, "ett samvete och ingen tro — det farligaste tillståndet för individer och nationer".

Fraserna, välmenande men eljest

— EN ROPANDES RÖST

Herbert Tingsten anmäler i denna artikel lord Vansittarts (ovan) postumt utkomna memoarer.

utan mening, hade sin högkonjunktur. Inom Clivedenkretsen, lady Astors krets, som omfattade regeringsledamöter, tidningsledare och kapitalister, talades om att man "borde avvärja tyskarna genom generositet", att faran inte låg hos Hitler, utan hos de engelsmän som retade Hitler. Arbetarpartiet avskydde Hitler, men

motsatte sig all militär beredskap med stöd av paroller sådana som Attlees "världen måste avrusta och förena sig i ett kollektivt säkerhetssystem", "det finns ingen trygghet i nationella rustningar". Den pacifistiska rörelsen bland studenterna propagerade med liknande tomheter; dess enda effekt var att Hitler trodde att engels-

männen var sådana och av denna tro stimulerades till aggressioner och krig.

Vansittart, som hade meddelare inom Tyskland, bland annat i luftfartsministeriet, sökte påverka regeringen genom upplysningar om den snabbt fortskridande tyska upprustningen. Ibland trodde man honom inte, ibland vågade man inte lämna parlamentet de oroande uppgifterna. Bakom sina chefers rygg gick Vansittart till pressen för att få den allmänna opinionen medveten om faran; det lyckades bättre, men Times under Dawsons ledning höll på den politik som fick sitt klassiska uttryck i en ledare om "att ingen människa betvivlar hr Hitlers ärliga avsikter". Först småningom inträdde en ändring i de styrandes föreställningar och hållning, men då var det för sent att hejda aggressionen utan krig, ett krig med år av nederlag och katastrofer för Englands och frihetens sak.

"engelsmännen har en sjuklig benägenhet att omhulda och prisa främlingar, varifrån de än kommer" — tydligen omedveten om att denna självkaraktäristik tycks höra till den för alla folk gemensamma utrustningen av illusioner. Han följer samma mall då han betraktar sitt eget folk som naivt och lättroget trots de största förtjänster i övrigt. Folken utanför England uppskattar han högst olika; tyskarna är värst — och svenskarna räknas tydligen som ett slags variant av tyskheten — medan fransmän och amerikaner är relativt hyggliga. Men att det är något konstigt och tvekelaktigt över andra folk än det engelska är en övertygelse som ständigt skymtar i memoarverket; de skeptiska allyrerna och kritiken av det egna kan inte dölja detta drag av intolerans och naivitet.

HERBERT TINGSTEN

Det har sagts om Vansittart att hans ställningstagande till nazismens Tyskland var inkonsekvent; i fråga om Japan och Italien var han benägen för den eftergifts- och avspänningspolitik som han bekämpade då det gällde Tyskland. Anmärkningen är sannolikt såtillvida befogad som det till stor del var en irrationell tyskfiendlighet som drev Vansittart. Men i och för sig var det inte inkonsekvent att se den nazistiska faran som den ojämförligt största och att önska en avspänning gentemot Japan och Italien för att göra en koncentration på nazismens tillbakahållande möjlig.

Med mera fog kan det sägas att Vansittart förblev en tämligen primitiv engelsk nationalist. Han citerar belåtet Coleridges ord att